

TRANSFORMÁCIA ZAHRANIČNEJ A BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY EÚ: TEORETICKÉ RÁMCE A ADAPTÁCIA NA PREBIEHAJÚCE GEOPOLITICKÉ ZMENY

TRANSFORMING EU FOREIGN AND SECURITY POLICY: THEORETICAL FRAMEWORKS AND ADAPTATION TO ONGOING GEOPOLITICAL CHANGES

doc. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD. et PhD., MBA, MSc.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta,

Katedra filozofie a politológie, Hodžova 1, 949 01 Nitra

rivancik@ukf.sk

Abstrakt: Tento článok skúma zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie v kontexte jej historického vývoja a adaptácie na meniace sa globálne podmienky. Zaoberá sa kľúčovými teoretickými rámcami, vrátane koncepciami civilnej, normatívnej a pragmatickej moci, ktoré poskytujú analytický náhľad na schopnosť EÚ reagovať na medzinárodné výzvy. Článok zdôrazňuje význam vnútorných procesov, pravidiel a dynamík pri formovaní medzinárodnej identity Únie a jej správania v medzinárodnom prostredí. Osobitná pozornosť je venovaná schopnosti EÚ kombinovať normatívne hodnoty s pragmatickými stratégiami a využívať rozmanité nástroje pri presadzovaní svojich záujmov. Autor ale zároveň v článku upozorňuje na limity vyplývajúce z nedostatku adekvátnych vojenských spôsobilostí a kapacít a na potrebu efektívneho zosúladenia vnútorných a vonkajších stratégií. V závere dospieva k názoru, že EÚ sa postupne stáva flexibilným a adaptabilným aktérom, ktorý dokáže integrovať diverzifikované záujmy členských štátov a reagovať na zložité globálne výzvy.

Kľúčové slová: Európska únia, zahraničná a bezpečnostná politika, integrácia, adaptácia, geopolitika.

Abstract: This article examines the foreign and security policy of the European Union in the context of its historical development and adaptation to changing global conditions. It deals with key theoretical frameworks, including the concepts of civilian, normative and pragmatic power, which provide analytical insight into the EU's ability to respond to international challenges. The article emphasizes the importance of internal processes, rules and dynamics in shaping the Union's international identity and its behaviour in the international environment. Particular attention is paid to the EU's ability to combine normative values with pragmatic strategies and to use a variety of instruments in promoting its values and protecting its interests. However, the author, in the article, also draws attention to the limitations resulting from the lack of adequate military capabilities and capacities and the need for effective alignment of internal and external strategies. In conclusion, he expresses the view that the EU is gradually becoming a flexible and adaptable actor that can integrate the diversified interests of its member states and respond to complex global challenges.

Keywords: European Union, foreign and security policy, integration, adaptation, geopolitics.

ÚVOD

Integračné úsilie, do ktorého sa krajiny Európskej únie (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) pustili počas 90. rokov 20. storočia a začiatkom 21. storočia, vytvorilo – okrem iného – vhodné podmienky pre akademický diskurz o transformáciách, ktorými Únia prechádzala. Toto obdobie bolo charakteristické intenzívnym prehlbovaním vzájomnej spolupráce medzi členskými štátmi a rozširovaním kompetencií EÚ, čo vyvolávalo množstvo otázok o formovaní, smerovaní a charaktere európskej integrácie. Zatiaľ čo zahraničná a bezpečnostná politika – vzhľadom na jej prísne medzivládny charakter – zostávala z veľkej časti mimo hlavných integračných priorít, jej význam a zložitosť – v dôsledku výrazných zmien v globálnom i regionálnom bezpečnostnom prostredí, rastu nových, prevažne asymetrických bezpečnostných hrozieb, vzniku viacerých kríz a vypuknutí vnútorných občianskych i medzinárodných konfliktov v bližšom i vzdialenejšom okolí teritória Únie, ako aj z dôvodu vzostupu moci a vplyvu nových mocností – čoraz viac priťahovali pozornosť akademickej obce. Prebiehajúce zmeny si jednoznačne vyžadovali aktívnejší prístup EÚ k zahraničnej a bezpečnostnej politike, a preto akademici z viacerých vedných odborov – predovšetkým z politických, spoločenských a bezpečnostných vied a medzinárodných vzťahov – viedli intenzívne debaty o vývoji a formovaní zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie.

V týchto akademických diskusiách prevažujú dve kľúčové témy. Prvá sa týka hybných síl európskej integrácie a ich vplyvu na schopnosť EÚ vystupovať ako relevantný aktér v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Táto téma sa zaoberá hlavne tým, do akej miery rôzne faktory – vrátane členských štátov, nadnárodných inštitúcií, podnikateľských záujmov, otázok identity alebo ich kombinácie – legitimizujú tvrdenie, že EÚ má v tejto oblasti osobitnú rolu. Zároveň zohľadňuje dynamiku vnútorného rozhodovania Únie, ktorá je formovaná interakciou medzi jej aktérmi a inštitúciami (Rieker, 2018; Müller a kol., 2021; Lehne, 2022). Druhá časť diskusie sa zameriava na povahu moci, ktorou EÚ disponuje, presnejšie na to, akým typom moci EÚ vlastne je. Ide pritom o snahu určiť, či sa EÚ vyznačuje predovšetkým civilnou, normatívnou alebo vojenskou mocou, prípadne iným špecifickým typom moci, ktorý by ju odlišoval od tradičných štátov či iných medzinárodných organizácií (Hassner, 2018; Patberg, 2020; Letta, 2021).

Hoci sa obe tieto diskusie opierajú o odlišné teoretické a metodologické základy, ich spoločným znakom je zameranie na vnútorné fungovanie EÚ ako rozhodujúci faktor pre pochopenie jej pôsobenia v medzinárodnom prostredí. Perspektíva „zvnútra von“, ktorá je pre tieto diskusie typická, zdôrazňuje význam interných procesov, pravidiel a dynamík Únie pri formovaní jej medzinárodnej identity a jej správania v medzinárodnom prostredí. Aj keď medzi oboma zmienenými prístupmi existujú názorové rozdiely a v priebehu rokov dochádzalo k ich konfrontáciám, obidva prístupy ponúkajú dôležitý rámec na analýzu toho, ako EÚ chápať

a definovať ako aktéra v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Tento akademický diskurz prispieva k hlbšiemu porozumeniu nielen zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ, ale aj jej širšej úlohy v súčasnom meniacom sa globálnom systéme. Aj preto je cieľom autora – v rámci realizovaného interdisciplinárneho výskumu – prispieť k hlbšiemu porozumeniu nielen zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ, ale aj jej širšej úlohy v súčasných dynamicky sa meniacich globálnych podmienkach.

1 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ RÁMCE ZAHRANIČNEJ A BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY EÚ

Keď sa EÚ v 90. rokoch minulého storočia významne posunula vpred prostredníctvom viacerých svojich integračných krokov, ako boli Maastrichtská zmluva (Európska únia, 1992) a následné rozširovanie, medzivládny prístup sa javil ako dominantná teória na vysvetlenie tohto procesu. Tento prístup, ktorý zdôrazňuje úlohu národných vlád ako kľúčových hráčov v procese integrácie, zostáva v akademickej obci relevantný aj dnes. V liberálnej verzii intergovernmentalizmu je európska integrácia chápaná ako výsledok dohôd medzi národnými vládami, ktoré sa rozhodujú na základe domácich preferencií a záujmov (Moravcsik, 1993). Tento model vychádza z predpokladu, že vlády členských štátov využívajú integráciu na presadzovanie svojich vlastných strategických cieľov, pričom európske inštitúcie sú vnímané ako nástroj na koordináciu týchto záujmov (Bickerton a kol., 2015a; Thomas, 2021).

Podľa Moravcsika (1993) európske inštitúcie fungujú predovšetkým ako mechanizmy na riadenie vzájomnej hospodárskej závislosti prostredníctvom koordinácie politík, ktorá bola dohodnutá medzi členskými štátmi. Tieto inštitúcie nie sú v tejto perspektíve považované za autonómnych aktérov schopných samostatne určovať smer integrácie, ale skôr za výsledky medzivládnych dohôd. Argumentuje, že ich úloha je štrukturálne obmedzená, čo znamená, že nemajú kapacitu posunúť integračný proces vpred nezávisle od vôle členských štátov (Moravcsik, 1993). Táto teória preto zdôrazňuje, že hlavná dynamika európskej integrácie pramení z rozhodnutí národných vlád, ktoré majú možnosť integráciu rozvíjať alebo brzdiť podľa svojich domácich priorít a medzinárodných záväzkov (Bickerton, 2012).

Medzivládny prístup zároveň podčiarkuje asymetrie v rozložení moci medzi členskými štátmi, kde väčšie a hospodársky silnejšie krajiny môžu mať disproporcionálny vplyv na výsledok integračných rokovaní. Tento pohľad kriticky reflektuje, že európske inštitúcie, ako napríklad Európska komisia alebo Európsky parlament, sú v prevažnej miere závislé od podpory členských štátov a nemôžu autonómne presadzovať hlbšiu integráciu. Tieto inštitúcie sú primárne koncipované ako nástroje na efektívnu implementáciu a monitorovanie dohôd, ktoré už boli dosiahnuté na medzivládnej úrovni (Puetter, 2014).

Z tohto pohľadu je európska integrácia vnímaná ako proces, ktorý je vysoko závislý od schopnosti členských štátov dosiahnuť konsenzus a harmonizovať svoje záujmy. Hoci európske inštitúcie zohrávajú významnú rolu v rámci tohto procesu, ich postavenie je determinované mandátom, ktorý im bol udelený členskými štátmi, a ich schopnosť konať je štrukturálne obmedzená. Vývoj integrácie je preto skôr výsledkom strategických kalkulácií a kompromisov na národnej úrovni než nezávislej činnosti nadnárodných aktérov. To naznačuje, že hoci európske inštitúcie môžu byť efektívne v manažovaní už existujúcich dohôd, skutočná moc rozhodovať o smerovaní európskej integrácie ostáva v rukách členských štátov (Bickerton a kol., 2015b; Puetter – Fabbrini, 2016; Steinberg, 2023).

Táto medzivládna logika bola tradične považovaná za dominantný rámec pri tvorbe politiky EÚ, a to najmä v oblastiach, kde je úloha členských štátov rozhodujúca – ako je to v zahraničnej a bezpečnostnej politike. V tejto oblasti zohrávali domáce volebno-politické tlaky významnú úlohu, pričom uprednostňovanie nadnárodnej integrácie nikdy nedokázalo zásadne zmeniť rovnováhu síl v prospech centralizovanej európskej kontroly. To znamená, že zahraničná a bezpečnostná politika ostáva pevne ukotvená v medzivládnej koordinácii, a to aj napriek zlepšujúcej sa inštitucionálnej spolupráci na úrovni EÚ. Táto interpretácia je prítomná aj v neskorších teoretických prístupoch k intergovernmentalizmu, ktoré zdôrazňujú nielen racionálne kalkulácie aktérov, ale aj deliberatívne aspekty ich rozhodovania (Puetter, 2012; 2014).

Z pohľadu intergovernmentalistického rámca boli inštitucionálne výsledky v oblasti únijnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky formované tak, aby umožnili koordinované a štruktúrované postupy medzi členskými štátmi, ktoré sú vybavené potrebným personálom a zdrojmi. Zároveň však ostáva táto oblasť pod silnou kontrolou národných vlád, ktoré si zachovávajú rozhodujúce slovo pri určovaní jej obsahu a rozsahu (Bickerton a kol., 2015a; Thomas, 2021). Táto dynamika odráža fakt, že zahraničná a bezpečnostná politika EÚ je v podstate len špecifickým segmentom národnej zahraničnej politiky, ktorý jednotlivé európske štáty zdieľajú so svojimi partnermi v rámci EÚ. Zjednodušene povedané, EÚ z pohľadu liberálnych intergovernmentalistov nepredstavuje samostatného aktéra v oblasti medzinárodnej bezpečnosti v plnom zmysle slova (Sjursen, 2001). Skôr je nástrojom, ktorý členským štátom umožňuje koordinovať svoje kroky, zvyšovať ich medzinárodný vplyv a presadzovať svoje vlastné záujmy v globálnom prostredí prostredníctvom spoločného európskeho rámca. Tento prístup zdôrazňuje, že záujmy členských štátov ostávajú primárne a určujúce pre povahu a smerovanie zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (Moravcsik, 2020; Thomas, 2021).

2 EÚ AKO NORMATÍVNY A PRAGMATICKÝ AKTÉR V MENIACICH SA GLOBÁLNYCH PODMIENKACH

Európske hospodárske spoločenstvo (ďalej len „EHS“) si začiatkom 70. rokov 20. storočia upevnilo svoju pozíciu významného medzinárodného aktéra a výrazným spôsobom prispelo k posilneniu hospodárskych vzťahov a spolupráce na globálnej úrovni. Tento proces bol podporený obdobím uvoľnenia napätia medzi dvomi súperiacimi antagonistickými blokmi v časoch studenej vojny, čo vytvorilo priaznivé podmienky pre posilnenie jeho politického aj ekonomického vplyvu. EHS dokázalo využiť túto situáciu na podporu integrácie v rámci Európy a na zlepšenie svojho postavenia na medzinárodnej úrovni, čím prispelo k stabilizácii a rozvoju multilaterálnych ekonomických vzťahov.

François Duchêne, významný teoretik európskej integrácie, opísal EHS ako „civilnú mocnosť“, ktorá svoj vplyv presadzovala prostredníctvom civilných, nevojenských nástrojov, ako je diplomacia, obchod a kultúrna spolupráca. Tieto „civilné formy vplyvu a konania“, ktoré Duchêne zdôrazňoval, odlišovali EHS od tradičných veľmocí a umožnili mu vystupovať ako model, ktorý predstavoval možnú „novú etapu politickej civilizácie“ (Duchêne, 1972, s. 39). Tento koncept civilnej moci neznamenal len odklon od militarizovanej politiky, ale aj vytváranie predpokladov pre inovatívne prístupy k riešeniu globálnych výziev, pričom zdôrazňoval hodnoty ako spolupráca, mierové riešenie konfliktov a hospodárska integrácia.

Štúdie realizované v priebehu nasledujúcich rokov ukázali, že zjavná slabosť EÚ – nedostatok vojenskej sily – ju prinútila vyvinúť iné spôsoby ovplyvňovania medzinárodných záležitostí, ako sú diplomacia, regulácia a vzájomná hospodárska závislosť. Moravcsik – v rámci aplikácie svojho liberálneho chápania moci – tvrdil, že diplomatické, finančné, technologické a vojenské zdroje Európy, posilnené inštitucionalizovanou koordináciou politík, boli v tom čase dostatočné na to, aby ju kvalifikovali ako supervel'moc (hoci „tichú“ vzhľadom na vnútornú neochotu EÚ hrať veľmocenskú politiku) (Moravcsik, 2009). Ďalšie novšie predstavenia EÚ ako civilnej veľmoci, ako napríklad zobrazenie EÚ ako „regulačnej sily“ alebo „trhovej sily“, vychádzajú z (neo)funkcionalistickej perspektívy. Tvrdia, že nadnárodné inštitúcie a trhov orientované politiky EÚ majú rozhodujúci vplyv v zahraničí, čo podnecuje zosúladenie s pravidlami, normami a nariadeniami, ktorými sa riadi jednotný trh (Damro, 2012; Bradford, 2020).

V tejto súvislosti je ale nutné uviesť, že názor, že moc možno uplatniť aj bez silných a autonómnych vojenských spôsobilostí a kapacít, je veľmi sporný. Potvrdzuje to (ne)slávna veta: „Európa nie je aktérom v medzinárodných záležitostiach a nezdá sa, že by sa ním stala,“ ktorou Hedley Bull v roku 1982 odmietol medzinárodné snahy Európskeho hospodárskeho spoločenstva a spochybnil myšlienku, že by Európa bola civilnou mocnosťou (Bull, 1982, s. 151). Tvrdil, že Európske spoločenstvo by mohlo byť mocnosťou len vtedy, ak by

disponovalo adekvátnymi vojenskými spôsobilosťami a kapacitami a taktiež jadrovými odstrašujúcimi prostriedkami, aby sa tým oslobodilo od závislosti od Spojených štátov amerických (Bull, 1982; Stavridis, 2001). Niektorí predstavitelia klasického realizmu podobne ako Bull tvrdili, že *„Európske (hospodárske) spoločenstvo je len prostriedkom spolupráce v obmedzenom rozsahu a navyše v záležitostiach druhého rádu“*, čo umožnila patová situácia spôsobená bipolaritou a úlohou Spojených štátov amerických ako hlavného poskytovateľa bezpečnosti (Hyde-Price, 2006, s. 225).

Po skončení studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta, ale najmä po konštituovaní Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a jej nedeliteľnej súčasti v podobe Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky (Brhlíková, 2013, 2014; Jurčák – Ivančík, 2023), vzrástol dojem, že EÚ je bezpečnostnou veľmocou, a to napriek jej veľmi obmedzeným vojenským schopnostiam (Sjursen, 2006a; Barrie a kol., 2021; Brooks – Meijer, 2021). Argumenty – najmä v podaní klasických realistov – ale hovoria, že EÚ je len „malá“ mocnosť, ktorej kultúra a inštitucionálna architektúra obmedzujú jej rozvoj ako strategického bezpečnostného aktéra. Zároveň tvrdia, že v oblasti bezpečnosti je Únia iba subsystémom väčšieho euroatlantického systému, ktorého ťažisko sa nachádza za oceánom (Sjursen, 2006b; Toje, 2008; Simón, 2015).

Okrem tradičných konceptualizácií, ktoré sa primárne zameriavali na vojensko-civilné rozdelenie moci, Ian Manners začiatkom 21. storočia predstavil teóriu, ktorá zásadne ovplyvnila spôsob, akým sa v akademickom diskurze analyzuje zahraničná a bezpečnostná politika EÚ. Manners vo svojej práci zaviedol pojem „normatívna mocnosť“, ktorý predstavoval nový rámec na pochopenie vplyvu EÚ v globálnom kontexte. Tento koncept vychádzal z myšlienky, že *„EÚ nepresadzuje svoj vplyv primárne prostredníctvom vojenských alebo hospodárskych nástrojov, ale prostredníctvom šírenia svojich hodnôt a noriem, ako sú demokracia, ľudské práva, právny štát, udržateľný rozvoj a sociálna spravodlivosť“* (Manners, 2002, s. 253).

Mannersova teória, ktorá zdôraznila normatívny charakter EÚ ako aktéra presadzujúceho svoje hodnoty prostredníctvom nenásilných a civilných prostriedkov, vyvolala širokú diskusiu o tom, aké mechanizmy a nástroje používa EÚ na formovanie medzinárodného poriadku. Tento koncept sa stal predmetom mnohých akademických diskusií, štúdií a kritických analýz, ktoré sa snažili preskúmať jeho teoretickú platnosť aj empirickú uplatniteľnosť (Cormack Patton, 2009; Whitman, 2011; Nouredine, 2016; Neuman, 2018). Podľa Mannersa „normatívna mocnosť“ nie je len geopolitickým aktérom, ale aj propagátorom ideí, ktorý formuje globálne prostredie tým, že vytvára nové štandardy a normy správania a nabáda ostatné štáty a medzinárodné organizácie k ich prijatiu (Manners, 2002).

Vďaka Mannersovej práci sa pojem „normatívna mocnosť“ stal jedným z bazálnych teoretických prístupov zameraných na analýzu globálneho vplyvu EÚ, čím výrazne prispel k prehĺbeniu pochopenia jej úlohy v medzinárodných vzťahoch. Táto teória zároveň poskytla

základ pre ďalšie skúmanie toho, ako normy a hodnoty môžu formovať správanie aktérov v medzinárodnom systéme. Mannersova teória však zároveň vyvolala otázky o obmedzeniach a výzvach, ktorým EÚ čelí pri presadzovaní svojich hodnôt na globálnej scéne, a to najmä v tých prípadoch, keď sa stretáva s odporom alebo odlišnými záujmami iných mocností (Diez – Manners, 2007).

Pojem normatívna mocnosť sa okrem mnohých pozitívnych ohlasov stretol aj s kritikou a nesúhlasom. Hlavne realistickí autori to považovali za príliš idealistické, odtrhnuté od skutočných zámerov európskych krajín a od hrubej reality v podobe medzištátnej konkurencie. Viaceré kritické štúdie videli potenciálne, ale aj evidentné obmedzenia v implementácii hodnotovo riadených politík (Hyde-Price, 2006). Najmä myšlienka normatívnej moci bola kritizovaná pri hodnotení zásahov EÚ na podporu demokracie a budovania právneho štátu v spoločnostiach postihnutých konfliktom alebo vážnymi nepokojmi, ako boli napríklad krajiny západného Balkánu alebo severnej Afriky a Blízkeho východu počas tzv. Arabskej jari. EÚ podľa nich údajne koná ako „normatívne impérium“ schopné a ochotné uvaliť svoje normy na iné krajiny (Del Sarto, 2015; Behr – Sivachtis, 2016; Mohamedou, 2022). Iní autori sa zasa zamerali na inštitucionálne obmedzenia EÚ, ktoré jej bránia stať sa normatívnym globálnym aktérom (Bretherton – Vogler, 2005; Tocci, 2008; Lütz a kol., 2021).

Táto koncepcia mala vplyv na definovanie účelu únijnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Ten mal byť poháňaný skôr presadzovaním myšlienok a hodnôt ako politických, ekonomických alebo vojenských záujmov. Zobrazenie Európy ako „globálneho a zeleného“ hráča, ktorého novým *raison d'être* je umožniť energetickú transformáciu, má svoje korene v tom, ako konštruktivisti vnímajú vzťah medzi inštitúciami EÚ a členskými štátmi ako intersubjektívne formovanie identity (Tocci, 2022). Bez normatívneho rámca EÚ by podľa Tocciovej (2022) bolo len veľmi ťažké predstaviť si, že by sa samotné členské štáty podujali na vedúcu úlohu v globálnej klimatickej a energetickej politike.

Diskusie a polemiky o civilnej, vojenskej alebo normatívnej moci EÚ pokračujú dodnes. Zaujímavé je, že hoci sú jednotlivé teórie odlišné, primárne sa zamerali na vnútorné zdroje alebo na inštitucionálnu štruktúru EÚ, aby vysvetlili jej osobitnú úlohu v medzinárodných záležitostiach (Sivachtis, 2016). Celkovo sa zdá, že EÚ sa snaží pod tlakom vývoja vysporiadať s medzinárodnými záležitosťami tým, že integruje množstvo normatívnych, politických a strategických (bezpečnostných a ekonomických) záujmov a vďaka tomu je jej zahraničná a bezpečnostná politika zásadne prispôsobivá a pragmatická (Juncos, 2017). Sila EÚ nie je z tohto hľadiska ani tak výsledkom jej vojenských, civilných alebo iných spôsobilostí; ale spočíva v hustej interakcii medzi európskymi aktérmi a medzi týmito a externými aktérmi pri reagovaní a prispôbovaní sa rôznym výzvam (Seybert – Katzenstein, 2018).

Niektorí autori hovoria o EÚ aj ako o „pragmatistickej mocnosti“, ktorá mení svoje prostredie a partnerov v rámci procesov tvorby politik a rozhodovania, aby sa transformovala ako entita spolu s transformujúcim sa súborom celoplanetárnych potrieb, požiadaviek a cieľov, a to aj v časoch krízy (Juncos – Pratt, 2024). Iní autori zasa považujú Úniu za „kolektívnu veľmoc“, ktorá sa stáva agilným hráčom, ktorý čoraz viac inovuje a mobilizuje svoje zdroje, aby konala odhodlane a rázne, ako to vidieť na jej reakciách napríklad pri Brexite, pandémie Covidu-19 alebo ruskej invázii na Ukrajinu (Laffan, 2023). Tieto štúdie začínajú chápať EÚ v kontexte zložitých vnútorných a vonkajších výziev ako entitu, ktorá sa formuje a vyvíja prostredníctvom praktík a ich dopadov v súčasnom nestabilnom prostredí (Wiesner, 2024).

ZÁVER

Záverom tohto článku, ktorý skúma vývoj, formovanie a smerovanie zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ, možno konštatovať, že základné teoretické rámce, akými sú intergovernmentalizmus a koncepty civilnej, normatívnej či pragmatistickej moci, poskytujú mnohostranný pohľad na rolu EÚ v meniacom sa globálnom prostredí. Intergovernmentalizmus zdôrazňuje vplyv členských štátov a ich schopnosť presadzovať vlastné partikulárne záujmy prostredníctvom spoločných európskych inštitúcií. Tento prístup podčiarkuje skutočnosť, že zahraničná a bezpečnostná politika ostáva úzko previazaná s národnými stratégiami členských štátov. Na druhej strane, koncept civilnej a normatívnej moci predstavuje alternatívnu perspektívu, ktorá kladie hlavný dôraz na schopnosť EÚ ovplyvňovať globálnu politiku prostredníctvom hodnôt a diplomacie, a nie vojenskými prostriedkami.

Zároveň sa ukazuje, že zahraničná a bezpečnostná politika EÚ nie je determinovaná len jej vnútornou inštitucionálnou štruktúrou, ale aj komplexnou interakciou medzi členskými štátmi navzájom a členskými štátmi a externými aktérmi. Tento komplexný proces umožňuje EÚ vystupovať ako flexibilný a prispôsobivý aktér, ktorý dokáže zosúladiť diverzifikované záujmy svojich členských krajín a efektívne a účelne reagovať na meniace sa globálne podmienky. Táto schopnosť adaptácie a využívania širokej škály nástrojov moci zdôrazňuje potenciál EÚ ako normatívneho a pragmatického aktéra, schopného presadzovať svoje hodnoty a záujmy a byť aktívnym účastníkom na medzinárodnej scéne.

V úzkej korelácii s tým je nesporné, že ak chce Únia účinnejšie reagovať na súčasné i budúce globálne výzvy, bude musieť oveľa lepšie zosúladiť vnútorné procesy s externými politikami. Pre zachovanie svojej relevancie a vplyvu bude musieť pokračovať v rozvíjaní svojich normatívnych štruktúr, posilňovaní spolupráce medzi členskými štátmi a efektívnym využívaní zodpovedajúcich stratégií. Navyše, ako v plnej nahote ukázala ruská agresia voči Ukrajine, ale aj postupné zhoršovanie globálneho i regionálneho bezpečnostného prostredia

a bezpečnostnej situácie v bližšom i vzdialenejšom okolí teritória Únie, EÚ bude musieť klásť oveľa väčší dôraz ako doteraz aj na budovanie adekvátnych vojenských spôsobilostí a kapacít, bude musieť prehĺbiť obrannú spoluprácu medzi členskými štátmi a podporiť rozvoj obranného priemyslu. Len tak dokáže zlepšiť svoju pozíciu jedinečného globálneho aktéra, ktorý je schopný nielen reagovať, ale aj formovať medzinárodný poriadok založený na hodnotách spolupráce, mieru a udržateľného rozvoja.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A ZDROJOV:

- BARRIE, D. – BARRY, B. – BOYD, H. – CHILDS, N. – GIEGERICH, B. 2021. Europe's Defence Requires Offence. In *Survival*, 2021, roč. 63, č. 1, s. 19- 24. ISSN 1468-2699. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/00396338.2021.1881249>>.
- BEHR, H. – STIVACHTIS, Y. 2016. *Revisiting the European Union as Empire*. London: Routledge, 2016. 196 s. ISBN 978-1-138-71676-6.
- BICKERTON, C. J. – HODSON, D. – PUETTER, U. 2015a. The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post-Maastricht Era. In *Journal of Common Market Studies*, 2015, roč. 53, č. 4, s. 703-722. ISSN 1468-5965. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/jcms.12212>>.
- BICKERTON, C. J. – HODSON, D. – PUETTER, U. 2015b. The New Intergovernmentalism and the Study of European Integration. In Christopher J. Bickerton, Dermot Hodson, and Uwe Puetter (eds): *The New Intergovernmentalism: States and Supranational Actors in the Post-Maastricht Era*. Oxford: Oxford University Press, 2015. 377 s. ISBN 978-0-19-177266-5.
- BICKERTON, C. J. 2012. *European Integration: From Nation-states to Member States*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 217 s. ISBN 978-0-19-175163-9.
- BRADFORD, A. 2020. *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World*. New York: Oxford University Press, 2020. 424 s. ISBN 978-0-190-08858-3.
- BRETHERTON, C. – VOGLER, J. 2005. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge, 2005. 288 s. ISBN 978-0-415-28245-1.
- BRHLÍKOVÁ, R. 2013. *Politiky Európskej únie po Lisabone*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2013. 326 s. ISBN 978-80-558-0478-1.
- BRHLÍKOVÁ, R. 2014. *Bezpečnosť a Európska únia*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2014. 208 s. ISBN 978-80-558-0717-1.

- BROOKS, S. G. – MEIJER, H. 2021. Europe Cannot Defend Itself: The Challenge of Pooling Military Power. In *Survival*, 2021, roč. 63, č. 1, s. 33-40. ISSN 1468-2699. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/00396338.2021.1881251>>.
- BULL, H. 1982. Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms? In *Journal of Common Market Studies*, 1982, roč. 21, č. 2, s. 149-170. ISSN 1468-5965. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x>>.
- CORMACK PATTON, S. J. 2009. *The European Union as a Normative Power*. Atlanta: Georgia Institute of Technology, 2009. OCLC Number: 456103019.
- DAMRO, C. 2012. Market power Europe. In *Journal of European Public Policy*, 2012, roč. 19, č. 5, s. 682-699. ISSN 1466-4429. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501763.2011.646779>>.
- Del SARTO, R. A. 2015. Normative Empire Europe: The European Union, Its Borderlands, and the 'Arab Spring'. In *Journal of Common Market Studies*, 2015, roč. 54, č. 2, s. 215-232. ISSN 1468-5965. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/jcms.12282>>.
- DIEZ, T. – MANNERS, I. 2007. Reflecting on Normative Power Europe. In Diez, T. (Ed.): *A Different Kind of Power?: The EU's Role in International Politics*. New York: Idebate Press, 2007, s. 55-73. ISBN 978-1-61770-890-3.
- EURÓPSKA ÚNIA. 1992. Treaty on European Union. In *EUR-Lex*, 1992. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu/sign/eng>>.
- HASSNER, P. 2018. What European "Power"? In *Robert Schuman Foundation – The Research and Studies Centre on Europe*, 2018. [online] [cit. 22-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0475-what-european-power>>.
- HYDE-PRICE, A. 2006. Normative' Power Europe: A Realist Critique. In *Journal of European Public Policy*, 2006, roč. 13, č. 2, s. 217-234. ISSN 1466-4429. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501760500451634>>.
- JUNCOS, A. E. – PRATT, S. F. 2024. Pragmatist Power Europe: Resilience and evolution in planetary organic crisis. In *Cooperation and Conflict*, 2024. ISSN 1460-3691. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1177/00108367241244958>>.
- JUNCOS, A. E. 2017. Resilience as the new EU foreign policy paradigm: a pragmatist turn? In *European Security*, 2017, roč. 26, č. 1, s. 1-18. ISSN 1746-1545. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/09662839.2016.1247809>>.
- JURČÁK, V. – IVANČÍK, R. 2023. *Bezpečnostná a obranná politika Európskej únie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2023. 290 s. ISBN 978-

- 80-8040-661-5. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.52651/bopeu.b.2023.9788080406615>>.
- LAFFAN, B. 2023. Collective Power Europe? In *Government and Opposition*, 2023. roč. 58, č. 4, s. 623-640. ISSN 1477-7053. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1017/gov.2022.52>>.
- LEHNE, S. 2022. Making EU Foreign Policy Fit for a Geopolitical World. In *Carnegie Europe*, 2018. [online] [cit. 22-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://carnegieendowment.org/research/2022/04/making-eu-foreign-policy-fit-for-a-geopolitical-world?lang=en¢er=europe>>.
- LETTA, E. 2021. The European Union as a Global Power? In Wallace, H. – Koutsiaras, N. – Pagoulatos, G. (eds.): *Europe's Transformations*. Oxford: Oxford University Press, 2021, s. 226-238. ISBN 978-0-19191-635-9.
- LÜTZ, S. – LEEG, T. – OTTO, D. – DREHER, V. W. 2021. *The European Union as a Global Actor*. Cham: Springer Nature, 2021. 218 s. ISBN 978-3-030-76673-3.
- MANNERS, I. 2002. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? In *Journal of Common Market Studies*, 2002, roč. 40, č. 2, s. 235-258. ISSN 1468-5965. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353>>.
- MOHAMEDOU, M. M. O. 2022. A century of elusive state-building in the Middle East and North Africa. In *State-Building in the Middle East and North Africa: One Hundred Years of Nationalism, Religion and Politics*. London: I. B. Tauris, 2022. 290 s. ISBN 978-0-755-60139-4.
- MORAVCSIK, A. 1993. Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. In *Journal of Common Market Studies*, 1993, roč. 31, č. 4, s. 473-524. ISSN 1468-5965. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00477.x>>.
- MORAVCSIK, A. 2009. Europe: The quiet superpower. In *French Politics*, 2009, roč. 7, s. 403-422. ISSN 1476-3427. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1057/fp.2009.29>>.
- MORAVCSIK, A. 2020. Liberal Intergovernmentalism. In *Oxford Research Encyclopedias*, 2020. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1065>>.
- MÜLLER, P. – POMORSKA, K. – TONRA, B. 2021. The Domestic Challenge to EU Foreign Policy-Making: From Europeanisation to de-Europeanisation? In *Journal of European Integration*, 2021, roč. 43, č. 5, s. 519-534. ISSN 1477-2280. [online] [cit. 13-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927015>>.

- NEUMAM, M. 2018. *Democracy Promotion and the Normative Power Europe Framework*. Cham: Springer International Publishing, 2018. 201 s. ISBN 978-3-319-92690-2.
- NOUREDDINE, R. 2016. Critically assess and analyse the notion that the EU is a Normative Power. In *European External Action Service*, 2016. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <https://www.eeas.europa.eu/node/15687_en#top>.
- PATBERG, R. 2020. *Constituent Power in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2020. 256 s. ISBN 978-0-19-884521-8.
- PUETTER, U. – FABBRINI, S. 2016. Catalysts of integration – the role of core intergovernmental forums in EU politics. In *Journal of European Integration*, 2016, roč. 38, č. 5, s. 633-642. ISSN 1477-2280. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1179294>>.
- PUETTER, U. 2012. Europe's deliberative intergovernmentalism: the role of the Council and European Council in EU economic governance. In *Journal of European Public Policy*, 2012, roč. 19, č. 2, s. 161-178. ISSN 1466-4429. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501763.2011.609743>>.
- PUETTER, U. 2014. *The European Council and the Council. New intergovernmentalism and institutional change*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 280 s. ISBN 978-0-198-71624-2.
- RIEKER, P. 2018. Balancing between integration and autonomy. Understanding the drivers and mechanisms of EU's foreign, security and defense policy (EUFLEX). In *Norwegian Institute of International Affairs*, 2018. [online] [cit. 13-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nupi.no/en/projects-centers/balancing-between-integration-and-autonomy.-understanding-the-drivers-and-mechanisms-of-eu-s-foreign-security-and-defense-policy>>.
- SEYBERT, L. A. – KATZENSTEIN, P. J. 2018. Protean Power and Control Power: Conceptual Analysis. In Katzenstein, P. J. – Seybert, L. A. (eds.): *Protean Power. Exploring the Uncertain and Unexpected in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, s. 3-26. ISBN 978-1-10859-745-6.
- SIMÓN, L. 2015. Europe, the Rise of Asia and the Future of the Transatlantic Relationship. In *International Security*, 2015, roč. 91, č. 5, s. 969-989. ISSN 1468-2346. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12393>>.
- SJURSEN, H. 2001. The Common Foreign and Security Policy: Limits of Intergovernmentalism and the Search for a Global Role. In *Making Policy in Europe*, 2001. [online] [cit. 21-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.4135/9781446220092.n10>>.

- SJURSEN, H. 2006a. What Kind of Power? In *Journal of European Public Policy*, 2006, roč. 13, č. 2, s. 169-181. ISSN 1466-4429. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501760500451584>>.
- SJURSEN, H. 2006b. The EU as a 'normative' power: how can this be? In *Journal of European Public Policy*, 2006, roč. 13, č. 2, s. 235-251. ISSN 1466-4429. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501760500451667>>.
- STAVRIDIS, S. 2001. Militarising' the EU: The Concept of Civilian Power Europe Revisited. In *The International Spectator*, 2001, roč. 36, č. 4, s. 43-50. ISSN 1751-9721. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na: <<https://doi.org/10.1080/03932720108456945>>.
- STEINBERG, F. 2023. The Next Steps in EU Economic Integration. In *Center for Strategic & International Studies*, 2023. [online] [cit. 24-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://www.csis.org/analysis/next-steps-eu-economic-integration>>.
- STIVACHTIS, Y. 2016. The EU as an International Actor: 'Civilian', 'Normative' or 'Military' Power? In Stivachtis, Y (ed.): *The State of European Integration*. London: Routledge, 2016. 384 s. ISBN 978-1-315-55248-4.
- THOMAS, D. C. 2021. The Return of Intergovernmentalism? De-Europeanisation and EU Foreign Policy Decision-making. In *Journal of European Integration*, 2021, roč. 43, č. 5, s. 619-635. ISSN 1477-2280. [online] [cit. 13-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/07036337.2021.1927013>>.
- TOCCI, N. 2008. *Profiling Normative Foreign Policy. The European Union and Its Global Partners*. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2008. 18 s. ISBN 978-92-9079-747-0. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1578.pdf>>.
- TOCCI, N. 2022. *A Green and Global Europe*. Cambridge: Polity Press, 2022. 240 s. ISBN 978-1-5095-5518-5.
- TOJE, A. 2008. The European Union as a Small Power, or Conceptualizing Europe's Strategic Actorness. In *Journal of European Integration*, 2008, roč. 30, č. 2, s. 199-215. ISSN 1477-2280. [online] [cit. 23-03-2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/07036330802005425>>.
- WHITMAN, R. G. 2011. *Normative Power Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2011. 306 s. ISBN 978-0-230-30560-1.
- WIESNER, C. 2024. Relations, Networks, and Entanglements: the Anthropocene as a Challenge to Modern Democratic Governance in Europe. In Flick, C. M. (ed.): *Is the Open Society Sustainable in Case of Emergency?* Munich: Convoco Editions, 2024. ISBN 978-1-91636-738-8.